

השיעור השבועי

גיליון מספר 491

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בביה"כ היזמים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

הרב המקריא: הרב דוד ברדוגו שליט"א
אב"ד בירושלים

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
20:24	19:37	18:45	חל אביב
20:21	19:35	18:43	חיפה
20:23	19:37	18:45	באר שבע
20:22	19:36	18:44	

ויקרא | ז' ניסן תשפ"ה

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

הלכות פסח - ב

חילוקי המנהגים בין בני ספרד לבני אשכנז בפסח. כלי זכוכית בפסח, ובבשר וחלב. הכשר השיש והפלאטה. הכשר הפינג'אן והמיחם. כלי שמשתמשים בו בכשר לפסח ופעם אחת בלע חמץ. חמץ "היתרא בלע" או "איסורא בלע". הכשר התנור

תקציר השיעור הקודם

א. בשיעור הקודם הזכרנו כמה הבדלי מנהגים בפסח בין הנוהגים כשיטת מרן השלחן ערוך לנוהגים כשיטת הרמ"א והפוסקים האשכנזים, כמו למשל אכילת אורז, וכן פירות יבשים, שהאשכנזים לא אוכלים ואנחנו כן - וכמובן קונים עם הכשר, מחשש שיש קמח וכדומה. גם מצה עשירה, וכן קטניות - גרעינים ובוטנים - האשכנזים לא אוכלים ואנחנו כן. וכן לגבי מצה שרויה, הרבה מהאשכנזים מחמירים בזה, ואנחנו מקילים לקחת מצת מכונה ולהרטיב במים (ש"ע סי' תסא ס"ד), ולא חוששים שהקמח שמעליה יחמיץ, כי גם הוא היה בתנור ונקלה. גם בדין 'נותן טעם לפגם'² בפסח, האשכנזים מחמירים לכתחילה, ואנחנו הספרדים מקילים לכתחילה, ובדיעבד שעברו ועשו, גם האשכנזים מקילים. גם בדין 'חוזר וניעור', האשכנזים מחמירים, אבל אנחנו הספרדים מקילים ופוסקים להלכה שחמץ שהתבטל לפני פסח אינו חוזר וניעור, ולכן יש להתיר את

¹ מדברי הרב דוד ברדוגו שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א. היו כמה שהקשו על מרן וחשבו שגילו את אמריקה וחלקו, אבל כשמעיינים נוכחים לדעת שאינו קושיות כלל, ודבר ה' בפיו של מרן אמת, באשר למד בעמל ועיון עצום, וקנה דימת התורה באופן שאי אפשר לתאר. לפני עשרות שנים הלכתי לרבי יחיאל מיכל שטרן ה' ישלח לו רפואה שלימה, רב שכונת עזרת שנים - חיבר ספר על מרן זצ"ל בשם "מרן" וכתב: מרן הפך את הדור לדור שהתורה חביבה עליו (עי' ברכות 30). - שאל אותי מי אתה? אמרתי לו, אני תלמיד של מרן. אמר לי: אתה לא יודע מי זה הרב עובדיה, אני יאמר לך... ואז סיפר, שכשנתמנה לרב שכונה היה צעיר לימים, וביום ששי אחד נשאל שאלה קשה בהלכות טהרת במשפחה, ולא ידע לענות. רץ לרב אלישיב - פעם לא הייתי מזכיר את השמות, אבל הוא גילה בספרו (עמ' 18)... - ואמר לו שזו שאלה נדירה וצריך לעיין, משם נסע לדוד אשתו הרב אוירבך, וגם הוא לא החזיר תשובה ברורה. כשחזר ועבר ברחוב עזרא, ראה את מרן נכנס לאיזה מקום, ואמר לעצמו: איך שכחתי לשאול את הרב, וסיפר למרן שהרבנים אמרו שצריכים לעיין, אבל הוא צריך תשובה דחופה. אמר לו מרן: פלא עליהם, מילא לא יודעים ספרי השו"ת של הספרדים נחא, אבל ספרי תשובות האשכנזים לא יודעים?! הרי שאלה זו הובאה בשו"ת עין יצחק ח"א חיו"ד סי' טז, והשיב כך. חזר לביתו ונכנס לשכנו שהיתה לו ספריה גדולה, ופתח את העין יצחק בסימן שנקב מרן, ומצא ממש כמו שאמר לו. וזה תוך כדי הליכה...

זכינו שבבית נכנסת נצח ישראל ברמות מרן נתן שיעור על מי הכנת, ובאו בני הישיבות הליטאיות עד שלא נשאר מקום לספרדים... ואחרי השיעור, בכל פסיעה של מרן, אחד שואל אותו מפה ואחד שואל משם... ומרן עונה להם: עיין פה, עיין שם... זו גאונות שלא מהעולם, זה מלאך - 'לית דין בר אינש'. וכל פסק של מרן אמיתי. פעם מישהו הקשה כמה קושיות על פסק שלו בענייני מזוזות, וישבתי על זה עשרה ימים, ויישבתי את כל הקושיות בס"ד, בזכותו של מרן ע"ה, וכתבתי לו שאם יש לו תשובה שיענה, ועד היום - כבר שלש שנים - שלא ענה כלום.

מי הכנת, עשיית חרוסת בכלי חמץ, מצות מכונה. גם יש אשכנזים שלא שותים חלב בפסח, כי הגוי האכיל את הבהמה חמץ בפסח, ואף שמוותר לו, אבל היהודי נהנה מחלב שבא מחמץ. אולם אנחנו הספרדים מקילים בזה. והבן איש חי מחמיר (פר' צו אות מב). וכן לגבי הכשר כלים, שאנחנו מכשירים לפי רוב תשמישו של הכלי, והאשכנזים מחמירים לחוש למיעוט תשמישו. וכן ריבה שעשו אותה בכלי חמץ, שיש אשכנזים שמחמירים, אבל להלכה יש להקל. וכן דעת הגאון החזון איש (סי' קיט ס"ק יד).

כלי זכוכית

ב. וכן לגבי כלי זכוכית, שהאשכנזים מחמירים וקונים מערכת כלים חדשה, כי יש אומרים שלא מועיל הכשר, וגם אי אפשר לעשות הגעלה במים רותחים, שלא יתפוצץ, אבל אנחנו הספרדים מקילים להשתמש בכלי זכוכית שהשתמש בהם לחמץ במשך כל השנה, כי כלי זכוכית אינם

אנחנו צריכים ללמוד מכל אחד, לאהוב כל אחד, להתאחד כדי לזכות לגאולה ברחמים, אבל צריכים לדעת שהקב"ה נתן לנו אוצר, נתן לנו מתנה, ואסור לנו לזלזל בה. צריך לעמוד על תורתו של מרן כל הזמן, תורתו מגן לנו היא מאירת עינינו. ואנחנו מחזיקים טובה למרן הראשון לציון שליט"א, שתמיד מחזק אותנו לעמוד על דברי מרן זצ"ל, ולקיים אותם, וללכת אחריו. וזה לא משנה מה העדה, אדם שנמצא בסכנת חיים והולך לרופא, לא מברר לפני כן אם הוא בן העדה שלו, זה רופא מומחה שיציל לך את החיים! כשאדם יעלה לגן עדן ישאלו אותו, קיימת את המצוה הזו כהלכה? אם יגיד המנהג שלנו ככה... יאמרו לו: אדוני, נתתי לכם את גאון הגאונים, שכל התורה פרוסה על כף ידו, ועל לבבו, שזיכה את הרבים יותר מכל העולם, ומי שחושב שיכולה לבוא תקלה על ידו, כופר בדברי חז"ל (אבות ה, יח) שכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. לכן אחרי שמרן פסק משהו, כבר הורה זקן, ואנחנו לו זזים ממנו, כי היתה לו סיעתא דשמיא. ה' יזכנו להמשיך וללכת בדרכו של מרן, לאורו נלך עד ביאת הגואל במהרה בימינו. אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול, חריף ובקי, הגאון רבי דוד ברדוגו, אב בית דין בירושלים. הרבה פעמים שלח לנו את הפסקים שכתב, בן פורת יוסף, הולך בדרך של מרן, גם בחריפות - קושיות ותירוצים, וגם בבקאות גדולה בדברי הפוסקים, וגם בדרך הפסיקה של מרן, להשתמש בכוחא דהיתרא היכא דאפשר. נברך את הרב שימשיך לזכות את הרבים, ועוד יעלה מעלה מעלה, נשמע עליו בשורות טובות. יגדיל תורה ויאדיר.

² רוב התרופות טעמן פגום, חוץ מסירופ מתוק וכדומה שיש לו טעם טוב, אבל שאר התרופות, אופטלגין, אקמול ועוד, טעמם פגום, ולכן אם יש בהם עמילן חטה שזה חמץ, הגם שזה דבר המעמיד שאינו בטל, אבל זה לא מעמיד לבד, ויש כל מיני מרכיבים כימיים, וזהו זה גורם. ועוד שזה פגום מאכילת כלב, והטעם נפגם עוד לפני זמן איסורו. וכתבו החזון איש (סי' קטז סוף אות ח) ועוד, שדין 'אחשיבה' שייך רק בדבר המעמיד בפני עצמו, כמו תרי"אקה (ש"ע סי' תמב ס"ד), אבל בתערובת אין מושג של 'אחשיבה'.

בולעים ואינם פולטים. כך סוברים רוב הראשונים ומרן השלחן ערוך (סימן תנא סעיף כו), והרמ"א חולק³.

רוב הראשונים

ג. איתא באבות דרבי נתן (פרק מא הל' ו): שלשה דברים נאמרו בכלי חרס, בולע, ואינו פולט - ולכן לא מועיל להם הכשר, ושבירתם זהו הכשרם - ואינו מבאיש מה שבתוכו - אלא שומר עליו. שלשה דברים בכלי זכוכית, אינו בולע ואינו פולט, ומראה כל מה שבתוכו, במקום חס חס במקום צונן צונן. ע"כ. ועל פי זה כתבו רוב הראשונים שכלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים, ולכן מספיק לשטוף את צלחת הזכוכית שהשתמש בה לאטריות, ואפילו כלי ראשון כמו פיירקס או דורלקס (יחודה דעת ח"א סי' ו), תשטוף אותו היטב, ותעשה בו חרוסת או מרק לפסח. כך כתבו התוס' (ע"ז לג סע"ב), המרדכי (פסחים סי' תקעד ע"ז סי' תתנו), הרא"ש (פסחים ס"ח ח), הראב"ה (ס"ס תסד), האור זרוע ח"ב (סי' רנו דנ"ח ע"ב) בשם רבינו תם, הרשב"א (בתשובה סי' רלג), הר"ן (פסחים ל), תוס' רבינו אלחנן בשם ר"ת, המאירי (ע"ז לג), המכתם (פסחים ל), הרשב"ץ (יבין שמועה מאמר חמץ דכ"ח סעיף ד), רבינו ירוחם (נתיב ח"ב), האהל מועד (הל' פסח דרך ג תיב ז) ועוד.

דעת החולקים

ד. כנגדם ישנם ראשונים הסוברים שכיון שכלי זכוכית נעשים מחול, הם בולעים, ודינם ככלי חרס שאין להם הכשר. וכן דעת האור זרוע (שם) עצמו, רבינו יונה (איסור והיתר סי' נח אות נ), הרא"ה - רבינו אהרן הלוי (בדק הבית בית השער ה, דף קנד רע"א הובא בריטבי"א פסחים ל), הסמ"ג הביאו תרומת הדשן (סי' קלב), הסמ"ק (סי' רכב סק"ה) ועוד.

דעת הרמב"ם ומרן

ה. בדעת הרמב"ם (פי"ז מהל' מאכלות אסורות ה"ג), כתב מהר"י טייב (חקת הפסח סי' תנא סק"כ) שהוא דעה אמצעית, ולדעתו כלי זכוכית בולעים ופולטים ככלי מתכות, ויש להכשירם על ידי הגעלה אם הכלי יעמוד בכך ולא יתפוצץ. אבל מרן זצ"ל ביביע אומר ח"ד (הא"ח סי' מא אות ב) דחה את דבריו, וכתב שאין הכרח לומר שהרמב"ם חולק על רוב הראשונים. ומרן בשלחן ערוך (סי' תנא סעיף כו) נאמן לשיטתו ללכת אחר רוב הראשונים⁴, שכלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים.

מה כתבו בעלי המנהגים

ו. לפני הרבה שנים הייתי בשיעור באיזה מקום, ואחד טען לנו: אבל המנהג להחמיר! הוא למד אצל אשכנזים וחשב שכך המנהג, אבל אמרתי לו: איפה זה כתוב? לא הולכים אחר מה שאתה רואה בעיניים, אלא צריך לראות מה כתבו הפוסקים שלנו, בעלי המנהגים, והרי מרן החבי"ב (שיורי כנה"ג הגב"י אות כט), הפרי חדש (ס"ס תנא), שער המפקד (דס"ו ע"א), שלחן גבוה (ס"ס תנא) לרבי יוסף מולכו, נתיבי עם (סי' תנא סכ"ו), כתב שהמנהג פשוט אצל הספרדים להקל בכלי זכוכית, שאינם צריכים הכשר.

כלי זכוכית בבשר וחלב

ז. באותו שיעור דיברתי גם על בשר וחלב, שאם שתה בבוקר כוס חלב, ושטף אותה היטב - מי לוקח כוס מולוכלת... מותר לו למזוג בה תה ולשתות בארוחה בשרית, או אפילו מרק בשרי בתוך הכוס. והוא התחיל לבעוט וטען עוד⁵: חיישין שמא יישאר קצת חלב, וישתה חלב ובשר יחד.

³ תורה אחת היא לנו, אין שתי תורות לספרדים ולאשכנזים, אבל האשכנזים הולכים אחרי הרב שלהם, הוא הרמ"א - רבי משה איסרליש - שהיה באירופה, ואנחנו הולכים אחר הרב שלנו, הוא מרן הבית יוסף שהיה מרא דאתרא בצפת ומצודתו פרוסה על כל מזרח התיכון. אבל בעיקרי התורה אין בינינו הבדל, כולם מודים שלימוד תורה מגן על כל עם ישראל, וצריך לשבת וללמוד ולהתמיד, בפרט בבין הזמנים, אין זה מחלוקת... ורק יש חילוקי מנהגים.

⁴ יש ספרדים שכתבו שבדרך כלל עושים כמו הרמב"ם שהיה מרא דאתרא לפני כ-850 שנה, עוד לפני מרן השלחן ערוך, וכמו שכתב בשו"ת אבקת רוכל (סי' יוסי לב), ואחר כך נשתנו כמה מנהגים, ומרן נצרך לחבר שלחן ערוך, וקיבלו הוראות מרן. אבל לדעתם עושים בכל כדעת הרמב"ם. אולם האמת שקיבלנו הוראות מרן

אמרתי לו: נהיית חכם מחכמי התלמוד שגזור גזרות... בדרך כלל 'קפדי אינשי אנקיותא' (ע"ז ע"ז ל) - אנשים מקפידים על נקיות. ועוד שלא מצינו חשש כזה. ועוד שגם בדעת הרמ"א שמחמיר בכלי זכוכית, כתבו הפרי מגדים (מש"ז סכ"ז) לרבי יוסף תאומים, וכן הזרע אמת (ח"ב חיד"ד סי' מג) לפני כ-250 שנה, שאין להחמיר אלא בפסח, משום חומרא דחמץ, אבל בבשר וחלב גם לאשכנזים מותר לקחת זכוכית ששמו בה פיצה מהמיקרוגל, לשטוף אותה היטב, ואחר כך לשים בה שניצל וכדומה. וכך כתבו גם הרב שטרנבוך בתשובות והנהגות (ח"א סי' תלב), ובשו"ת משנה הלכות (ה"ט סי' קסח) - להאדמו"ר מאונגוואר שהיה גברא רבה. אמנם בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' כ) החמיר אפילו לגבי בשר וחלב. ועל כל פנים אנחנו הספרדים מקילים בפסח וכל שכן בבשר וחלב, ואי אפשר לגזור מדעתנו, שכבר כתב הרא"ש (פרק במה מדליקין סי' טו) שלאחר חתימת התלמוד, אפילו חכם גדול אשר כגובה הארזים גבהו בתורה, אין לו כוח לגזור גזרות מדעתו.

המחקר של חכם בן ציון

ח. לפני יותר מששים שנה, כשהיינו ילדים קטנים, מרן היה שולח אותי מידי פעם לחכם בן ציון אבא שאול, אנחנו היינו גרים בקומה ראשונה והוא בקומה שניה, והיה המגיה של יביע אומר בחמשת חלקיו הראשונים, ומרן היה נותן לי את הגיליונות ואומר: עלה לחכם בן ציון ותן לו. וחכם בן ציון היה אומר לי, תבוא עוד שעה או שעתיים לקחת בחזרה. פעם אחת עליתי, וחיכיתי לו כמה דקות, ובינתיים הסתכלתי במטבח וראיתי כל מיני צלחות וכוסות מזכוכית, לא הבנתי, וכי זה מוכן ויצמן למדע?... שאלתי על כך את חכם בן ציון שהיה מאוד חביב, והוא צחק ואמר, אני עושה מחקר האם מה שאמרו רבותינו שכלי זכוכית אינם בולעים ופולטים שייך גם היום, כי שמעתי שמועות שהיום הזכוכית אחרת. וסיפר לי שלפני שנה קנה שתי כוסות, שקל את שתיהן, ובמשך השנה השתמש בכוס אלת לתה - הפרסים אוהבים תה... - וקפה, ואת הכוס השניה הניח בבוידם, שאף אחד לא יגע בה. וכעבור שנה שקל שוב את שתי הכוסות, והכוס שהשתמש בה שקלה מעט יותר, ונמצא שהיא בולעת, ובזכוכית מערבים מעט ברזל שאם יפול לא יתרסק מיד, וכיון שאי אפשר לעשות הגעלה אין לה הכשר. כך הגיע למסקנא.

בליעה מועטת

ט. ירדתי למרן ואמרתי לו את טענת חכם בן ציון, שלדעתו גם הספרדים צריכים להחמיר, ולא שחולק על מרן השלחן ערוך ח"ו, אלא טוען שהשתנתה המציאות. אבל מרן זצ"ל לא קיבל ואמר: קיבלנו הוראות מרן! במשך השנים למדנו איסור והיתר, ולמדנו במסכת פסחים דף ע"ב מה שקשור לסוגיא, ושם כתב הר"ן, דמוכח בפרק אין מעמידין (לג) שיש כלים שאפילו מכניסין לקיום מותרים בהדחה, מפני "מיעוט בליעתן", ולפיכך נראה לי להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסין לקיום, דשיעי וקשים - כמו שאמרו (בפסחים נד:) לב' שיע [חלק] - ולא בלעי, אדם לא יקח ללב... - ובליעתן "מועטת" מכל הכלים וכו'. ע"כ. משמע שגם הר"ן ידע שזכוכית בולעת מעט, וחכם בן ציון זכה לכיין במחקר שלו לדברי הר"ן שהיה לפני כ-700 שנה, ואף על פי כן המשיך הר"ן שחז"ל הכשירו כלי זכוכית וקראו לזה שאינם בולעים ואינם פולטים. חבל שחכם בן ציון נפטר, לא רק בשביל זה... אבל אם היה חי הייתי רץ אליו במהירות האור ומראה לו את דברי הר"ן הללו, והיה שמח על זה, כי נמצא שמה שאמרו הפוסקים שכלי

השלחן ערוך, שכתב בהקדמתו לבית יוסף, שבכל מקום הולכים אחר ג' עמודי ההוראה - שפשטו הוראותיהם בכל ישראל, הר"ף בצפון אפריקה, הרמב"ם במזרח התיכון, והרא"ש באירופה - וכאשר חולקים ביניהם, הולכים אחר שנים מתוך השלשה, ואם שנים חולקים והשלישי לא גילה דעתו, הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו, אל מקום אשר יהיה שמה הרוח, רוח אלהין קדישין ללכת נלך, כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסקו הלכה. וגם כאן מרן השלחן ערוך פסק כרוב הראשונים שכלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים, ודי להם בשטיפה והדחה בעלמא.

⁵ בדרך כלל אני לא נותן לדבר בשיעורים, זה חותך את קו החשיבה של האנשים ומפריע. בישיבה בשיעור כללי שיתוכח, זו המטרה של השיעור כללי.

זכוכית לא בולעים ולא פולטים, ושכן המנהג, נכון גם לזמננו, והלכה ממקומה לא זזה.⁶

הכשר השיש והפלאטה

י. לגבי הכשר שאר הכלים, כגון השיש שמכשירים אותו על ידי עירוי מים רותחים, יש שהעירו, למה בחזון עובדיה (פסח עמ' קס) וגם בילקוט יוסף (פסח ח"ב עמ' תה) כתבו שמספיק עירוי, הרי האשה מרדדת בצק על השיש⁷, והבצק מחמיץ עליו, ובלוע ביבש, ואם כן צריך ליבון. וכן לגבי פלאטה חשמלית, שהרב (חזו"ע שם עמ' קלה) כתב לערות עליה מים חמים, והעירו שלוקחים פיתות מההקפאה ומניחים על הפלאטה⁸, ואם כן צריך ליבון. אבל בכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, ורוב השימוש בפלאטה הוא שמניחים עליה כלים כמו סירים, וכלי מכלי לא בולע אלא באמצעות רוטב, ולעיתים נשפך מהחמין על הפלאטה, ומה שנשפך זה רוטב, וגם הוא נשרף מיד, ולכן די בעירוי מים רותחים. מהיות טוב אנחנו נוהגים להחמיר יותר, ומפעילים את הפלאטה עד שמתחממת הרבה, ואחר כך מוציאים מהשקע - מפני הסכנה - ואז מערים עליה מים חמים. ואם רוצים להחמיר עוד יותר, ישימו עליה נייר כסף, לא של שוקולד שהוא דק מאוד ונקרע... אלא של הגלילים העבים שמוכרים. וגם השיש רוב שימושו בלח, ואם אין חשש שיתקלקל ישפוך עליו מים חמים, ואם ירצה ישים עליו נייר כסף. וגם אם היו מים על השיש לפני שעטף אותו בנייר כסף, כיון שכבר עשו לו הכשר אין לחוש, ובפרט כשמניח עליו סירים, ובין הנייר כסף לסירים אין רוטב, שכלי מכלי אינו בולע. אבל מהדין אין צורך בנייר כסף.

רוב תשמישו

יא. מה שהולכים בכל כלי אחר "רוב תשמישו", אין הכוונה לעצם השימוש - בחמץ או בכשר, אלא לסוג השימוש - ביבש או ברוטב, למשל שפודים - היום מצויים חד פעמי מעץ, אבל פעם היו מברזל - שצולים בהם בשר עם פירורי לחם, או אסכלאות - רשתות - שטוחנים בשר עם לחם, וצולים עליהן, והם בלעו חמץ יבש, וכרוב תשמישם כך הכשרם, שכיון שברוב פעמים בלעו ביבש עושים להם ליבון. וקדרות שעושים בהם מרק עם אטריות, ברוב פעמים בלעו בלח והכשרן בהגעלה.

הכשר הפינג'אן והמיחם

יב. היה מי שחשב שרוב תשמישו הכוונה שתלוי אם רוב השימוש בחמץ או בכשר, ונפקא מינה לכלי קטן שקוראים לו 'פינג'אן' ונותנים בו תמצית תה, וכמה חכמים פרסמו לפני עשרות שנים שאינו צריך הכשר, כי רוב פעמים עושים בו רק תה, מי מכניס בו אטריות או שקדי מרק... ולכן גם טענו שלא צריך להכשיר מיחם של מים חמים - לא מה שיש היום 'נועם 2' או 'תמי 4' - ואולי רק בשיבות שיש מיחם גדול, ובאים הבחורים ושמים אוכל על המיחם ולפעמים נשפך לתוך המים, ומזיק לאחרים, ואחר כך נהיה בשרי וחלבי, בלגן... אבל בבית פרטי משתמשים במיחם רק למים.

הגע עצמך

יג. היה מי שרצה לדייק מהבן איש חי (שנה ראשונה פרשת צו סעיף יב ד"ה וכתוב) והרב פעלים ח"ג (חאו"ח סימן כד ב"ה הנה), שכתב שרוב התבשילים שלהם היו

⁶ גם בבית מדרן זצ"ל לפני חמישים שנה ויותר, באותן כוסות וצלחות זכוכית שהיינו משתמשים במשך כל השנה בחמץ, היו שוטפים היטב ומשתמשים בפסח, ואחר כך שהיתה אפשרות כספית, קנו מערכת כלים מיוחדת לפסח.

⁷ יש נשים שמקפידות בכל יום ששי להכין לחם לכבוד שבת, בספר אור לציון (פמ"ז ס"א) כתב שהיום לא צריך, כי פעם כל הלחם היה אותו דבר, ולא היה מיוחד לשבת, לכן האשה אפתה לחם בבית וקלעה את הבצק, שיהיה מיוחד לשבת, אבל היום עושים במאפיות חלות של שבת. אבל יש טעם מוסף לכך שהאשה עושה לחם לכבוד שבת, שאדם הראשון היה חלתו של עולם, והאשה החטיאה אותו ונתנה לו לאכול מעץ הדעת, וצריכה לכפר, ולכן מפרישה חלה משיעור 1,560 גרם (ירושלמי פ"ב דשבת ה"ז). ולטעם זה גם היום תכין חלות לשבת ותעשה הפרשת חלה (ילקו"י שבת א"ח עמ' פג).

⁸ הקרח שבתון הפיתה הוא מהמים שלשו בעיסה שלה, והם כבר התבשלו, והרוב יבש, ולכן מותר להניח אותה בשבת על הפלאטה (עיין עוד ילקו"י שבת א"ח עמ' תתה).

אורז, בשר וירקות, ולא חמץ, ובכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, ולכן מקילים בהכשרם. אולם זה לא נכון, כי בבן איש חי צירף כמה צירופים, וזה רק צירוף אחד שרוב פעמים מבשלים אורז לבד, והוא עצמו ברב פעלים במקום אחר (ה"ד חאו"ח סימן ז), הצריך הכשר ליבון לכירים, אף שרוב תשמישו אינו לחמץ, כי החמץ להיכן הלך? הגע עצמך, אדם שהולך לעיר העתיקה וקונה מחבת מערבי ביזל הזול, ואומר לו המוכר: עשו בזה רק ביצים, ואף פעם לא עשו בזה בשר חזיר או נבלה, בודאי הגוי הזה לא נאמן, ואפילו אם פעם אחת לפני כמה שנים עשה בזה נבלה או טריפה צריך להכשיר, כי טעם האיסור להיכן הלך? וכן אדם שהיה לא דתי ואכל דברים לא כשרים - למד בבית ספר חילוני ולא חינכו אותו נכון - למרות שעשה במחבת רק ביצים, יכשיר את המחבת, שמא אכל בה איזה נקניק לא כשר וכדומה. והוא הדין בחמץ, שמיחם שמשתמשים בו במים חמים, ופעם אחת הניחו על המכסה קוגל או בורקס, המיחם בלע וצריך הכשר, ואף שבלע יבש, אבל הבליעה היתה על ידי אדים שנפללו למים, ולכן צריך הגעלה. וגם פינג'אן שהיה מונח על הפלאטה ועל השיש, מן הסתם במשך כל השנה נגע פעם אחת בשיירי עוגה שעל השיש, דלאו אדעתיה כל השנה בחודש תמוז או אב לשמור שלא נוגע בחמץ, ולכן צריך הכשר.

כלי שתיה

יד. לפני כמה שנים בחנתי בישיבה מסוימת, ושאלתי אותם את השאלה הזו, האם צריך להכשיר פינג'אן, או קומקום חשמלי שהשתמשו בו פעם אחת לחמץ? להלכה קומקום צריך להרתיח בו מים שיגלשו על הדפנות, וכך מכשירים אותו, אבל הם התחילו לומר שלא צריך הכשר כלל, כי רוב השימוש במים או בתמצית תה, וראש הישיבה שלהם הצדיק אותם. זה טוב שראש הישיבה מגן על תלמידיו, אבל לא יותר מידי... ביקשתי מהם שיביאו שלחן ערוך - משנה ברורה, ופתחתי וקראתי להם את לשון השלחן ערוך (סימן תנא סעיף כה): כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה, בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואף על פי שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו. ע"כ. ומכך שמרן כתב שרוב תשמישו בצונן ומיעוטו בחם, ולא כתב שרוב תשמישו בכשר - שתיה כמו טמפו קולה וכדומה - ומיעוטו בחמץ, משמע שאם בלע אפילו פעם אחת חמץ צריך הכשר, כי חמץ זה להיכן הלך? וכאמור בשם הרב פעלים.

מודים דרבנן

טו. לפני שלשים או ארבעים שנה היה לי יוכוח עם כמה מגדולי החכמים שאמרו שלא צריך הכשר, ובאתי למרן - 'יש לנו אב זקן' - ושאלתי אותו מה להלכה? ואמר, ודאי שצריך הכשר. אבל ראש הישיבה שלהם אמר, השלחן ערוך שכתב על כלי השתיה התכוין שרוב תשמישם בחמץ, כלומר שברוב פעמים שותים בהם בירה... אמרתי לו: כבודו עושה אוקימתא דחוקה, כי מרן כתב "כל" כלי השתיה וכו', ובפשטות שותים את כל סוגי המשקאות שאינם חמץ. אבל הוא רצה להגן על תלמידיו שאתן להם ציון טוב... וחבל שלא הוודו וקיבלו, 'מודים דרבנן היינו שבחייהו'.⁹

⁹ פעם כתבתי הלכה מסוימת, ותקפו אותי, אבל חיזקתי את הדעה של מרן זצ"ל, וכמו שאמר הרב המקדים, שהאמא ע"ה היתה מבקשת מאיתנו שאגן על פסקי מרן, וזה מה שאני עושה כל הזמן, ואף פעם לא חולק על מרן. ובאתי והתייעצתי איתו בעניין, והסכים איתי. ואז השבתי מלחמה השערה כדרכה של תורה כמוכח, מה שהקשו עלינו יש להשיב וכו'. והנה כעבור שלשים שנה מרן כתב כמו כאלה שהקשו עלי, והרי אני הגנתי על הרב! אבל קודם כל חזרתי בי מיד, כי אנחנו מתבטלים למרן, ובמהדורה השניה עשינו כוכב למטה, וכתבנו שההלכה כך וכך. ובאתי למרן ואמרתי לו: אבא, נלחמתי בשביל ההלכה הזו ופתאום שינית... אמר: גם אתה כשתהיה זקן תחזור כך... אבל לא חכיתי שאהיה זקן וחזרתי בי מיד. ומרן הביא את הרדב"ז שהיה גדול האחרונים, לפני כחמש מאות שנה, שהיה חוזר בו, ואמר, וכי אני לא אחזור בי?! תראו את הענוה של מרן, לכן זכה שפסקו התקבלו, כי חיפש אחר האמת.

בשר הקרבנות

טז. במשנה בעבודה זרה (ע"ה:): הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל יטביל, להגעיל יגעיל, ללבן באור ילבן באור. שפודים ואסכלאות שצולים בהם בשר, חייבים ליבון באש, וסירים ויורות שמשתמשים ברוטב, עושים להם הגעלה. ובגמרא (ע"ה): מובא, שבבית המקדש היו צולים את בשר הקרבנות, חטאת ושלמים, בשפודים ואסכלאות על האש. והרי בשר חטאת אחר יום ולילה נעשה נותר, ובשר שלמים אחר שני ימים ולילה נעשה נותר, ונאמר (שמות יב, י) "והנותר ממנו עד בוקר באש תשרוף", ואם כך מה שממשיך לצלות על אותו שפוד מקבל טעם איסור של נותר. ולכן היה להם כלי עם מים רותחים, ובכל פעם לאחר שצלו בשר היו מגעילים בו את השפודים, "שיקע צרינו בתוכו..." ומכשירים אותם. הקשה רב עמרם לרב ששת: הלא במשנה אמרו ששפודים ואסכלאות ששימושם ביבש מלבנן באור? אמר ליה: עמרם ברי! מה ענין קדשים אצל גיעולי עובדי כוכבים, הכא היתרא בלע, התם איסורא בלע. כלומר, בקדשים כיון שהכלי בתחילת בליעתו לא בלע נותר אלא בלע בשר היתר, די בהגעלה, מה שאין כן כלים של גוי שבלעו טעם איסור של חזיר, נבלה וטרפה, עוף טמא, טעונים ליבון.

היתרא בלע או איסורא בלע

יז. נחלקו הראשונים אם חמץ דומה לקדשים, וכלי שבלע חמץ, כיון שבשעת הבליעה החמץ היה היתר¹¹ נקרא "היתרא בלע", או שנחשב "איסורא בלע"? הרי"ף והרא"ש (פסחים ל:)- שני עמודי ההוראה - העתיקו את המשנה בעבודה זרה גם לגבי פסח, כלומר שאין חילוק בין מאכלות אסורות לחמץ, שכל שתשמישו ביבש הכשרו בליבון, וכל שתשמישו בלח הכשרו בהגעלה. וכן דעת הרמב"ן (הובא בר"ן פסחים ל:), וכתב הבית יוסף (סימן תנא) בשם רבינו ירוחם (ג"ה ח"ב ד"מ ע"ב) שכן דעת רוב הפוסקים. הרי"ן מקשה על הרי"ף, מה יענה על הטענה שחמץ הוא היתר ואם כן די בהגעלה? ותירץ, שחמץ שמו עליו, כל השנה הוא נקרא חמץ, מה שאין כן קדשים שבשעת הבליעה לא היה לבשר שם של "נותר". אולם לדעת הרמב"ם (פ"ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כג) אין מושג של ליבון בפסח, ולעולם גם כלים שהשתמשו בהם ביבש די להכשירם בהגעלה, כי חמץ לפני פסח הוא היתר גמור כמו חטאת ושלמים. וכן כתבו עוד ראשונים.

מתירה בשלחן ערוך

יח. מרן בשלחן ערוך (סימן תנא סעיף ד) כתב: כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון, והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזים מהם. וכדעת שני עמודי ההוראה ורוב הראשונים, שחמץ נחשב "איסורא בלע"¹². ובאים האחרונים ומקשים סתירה בשלחן ערוך - תראו איך צריך ללמוד את השלחן ערוך בעיון - שבסימן הבא (סימן תנא סעיף א) כתב, שיש לזהר להגעיל קודם זמן איסורו של החמץ שהוא שעה חמישית בערב החג, כדי שלא יצטרך לדקדק בכמה דברים¹³, כי ישנן כמה קולות כשמגעילים לפני זמן איסורו של החמץ, ומהם שאין לחוש אם

¹⁰ דף ע"ה ראשי תיבות "עם הארץ", מי שלא יודע את המשנה הזו עם הארץ... פעם היה אחד שהקשה לחבירו קושיא חזקה בענינו, אבל של שטות, ואמר לו חבירו: הקושיא שלך כתובה בספר "חיי אברהם" עמוד קע"ה. חיפש באוצר החכמה ובכל המקומות ולא מצא, חזר ואמר לחבירו: אין ספר כזה! אמר לו: תגיד, כמה זמן חי אברהם אבינו? 175 שנה - קע"ה, וזה ראשי תיבות קושיית עם הארץ...
¹¹ חמץ במשך השנה הוא מותר לגמרי, וכשרואה לחם על הרצפה, יתכופף, ירים, ינשק, וישים על הגדר, 'אין מעבירין על האוכלין' (עירובין סד: ב"מ ג), אבל אם לא ראו לאכילה לא צריך, בשביל מה יאבד את הכוח שלו לחינם.
¹² וסיר עוגה בולע ביבש, וגם אם שמים קצת שמן שלא יידבק, זה נחשב יבש, ולכתחילה צריך ליבון, אבל אם יכניס אותו למדורה כמו של שריפת חמץ הוא יתקלקל, ולכן קונים חדש לפסח. וגם תבניות של תנור, שבדרך כלל משתמשים בהם לבורקס או עוף בגריל, ולא עושים שם מרק, כיון שאם יעשו להן ליבון יתקלקלו, יקנה לפסח תבניות חדשות, או חד פעמית (הז"ע פסח ע"ה קלב, ילק"ו פסח ח"ב ע"ה שפ).

משהה הכלי במים וחוזר ובלע את טעם החמץ, וכן שאין צורך להקפיד שלא ינוחו המים מרתיחתם, וכן שמגעילים אפילו כלי בן יומו, וכן שלא מקפידים להגעיל כלי גדול שבליעתו מרובה עם כפיות וכדומה שבליעתן מועטת. אבל מחצות היום חמץ אסור מן התורה, כדרשת הגמרא בפסחים (ה) "אך" חלק, וצריך להקפיד בכל זה. ובבית יוסף (שם) ביאר בשם הרא"ש (ע"ה) פ"ה סימן לו, ופסחים פ"ב סימן ז) והר"ן (ס"פ כל הבשר מד ע"ה), שלפני זמן איסורו החמץ בגדר "היתרא בלע", וכיון שטעם החמץ עובר למים וחוזר לכלי, זהו בגדר נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אבל לאחר זמן איסורו הוא נ"ט בר נ"ט דאיסורא. נמצא שמדברי מרן בסימן תנ"א משמע שחמץ איסורא בלע, ואילו בסימן תנ"ב משמע שחמץ היתרא בלע, וזו סתירה כבר בדברי הרא"ש?

יישובים למתירה

יט. אלא יש לבאר על פי דברי הריטב"א (סוף ע"ה), שלעולם חמץ היתרא בלע, ולגבי סוג ההכשר מחמירים לכתחילה משום חומרא דחמץ. ובילקוט יוסף (פסח ח"ב ע"ה שנת) הבאנו שיש ליישב עוד על פי מה שכתב הפרי מגדים בספרו ראש יוסף (חולין ק"א): - שם כתב חבורה יפה והביא שם חקירות, ואחד תלוי בשני, ומי שרוצה להרגיש את מתיקות התורה יעיין שם - שטעם ההיתר של נ"ט בר נ"ט הוא משום שהטעם נעשה קלוש ביותר, ולפי זה לעולם מרן סובר כדעת שני עמודי ההוראה הרי"ף והרא"ש שחמץ הוא "איסורא בלע", ולכן הצריך ליבון לשפודים, ומה שהיקל בהגעלת כלים קודם זמן איסור חמץ, כי הטעם הבלוע בהם הוא טעם קלוש, ולא מחמירים בו להחשיבו כ"איסורא בלע". וכן כתב בחזון עובדיה על פסח¹⁴ (עמ' קו) בשם מהרר"א במקראי קודש (דף קסט ע"ב).

הכשר התנור

כ. נפקא מינה בין שני התירוצים, בדין תנור אפיה שאופים בו עוגות, בשר בגריל, בורקסים שהם יבש, ולכאורה כדי להכשיר את התנור צריך לקחת אותו במנוף ולשים אותו במדורת ל"ג לעומר... אבל מי עושה דבר כזה, וגם להגעיל אותו בתוך מים אי אפשר, והפתרון לנקות את התנור היטב, עם תרסיס מיוחד שמתז ממנו לכל הפינות, ואם אפשר שלא ישתמשו בו 24 שעות, שיהיה טעם לפגם, ומדליק על החום הגבוה ביותר לזמן מסוים, חצי שעה או שעה, והכשרו על ידי אדים, שכך הוא רוב בליעתו, ועוד שמגיע לחום שאם ישים שם קש יבש הוא יישרף, וזה נקרא ליבון קל שדינו כמו הגעלה, והרי כל מה שצריך ליבון, זה חומרא משום חומרת החמץ, וכיון שאי אפשר לעשות ליבון לתנור, שעת הדחק כדיעבד דמי. מכאן תבינו מה שכתב מרן ביחוד דעת (ח"ב סימן סג, וח"ז ס"ה ע"ה) שכך הכשרו של התנור. וכל זה נכון לפי התירוף הראשון, שמעיקר הדין די בהגעלה, ורק משום חומרא דחמץ החמירו היכא דאפשר, ולפי זה גם שפודים ואסכלאות שעשה להם הגעלה כדיעבד מועיל, אבל לתירוף השני לא מועיל (עיין עוד ביביע אומר ח"ח תאו"ח ס"ה מג אות ב).

¹³ במקום הגעלת הכלים צריך להעמיד תלמיד חכם שיוודע הלכות, וישלמו לו דמי בטלה, כי בזמן הזה יכול ללכת לעבוד ולעשות ביזנס... ויבדוק כל סיר אם יש בו חלודה, ואיך להכשיר, בליבון עם ברנר או בהגעלה במים חמים.

¹⁴ יצא לאור לראשונה בחודש אדר - לפני פסח - שנת תשכ"ז, לפני שפרצה מלחמת ששת הימים באייר שנה זו. ובכל שנה בבין הזמנים היינו קובעים חבורות על חזון עובדיה, ולומדים למעלה ולמטה, ויש שם סוגיות קשות, האם ביטול מדין הפקר, ולפי זה האם מותר להפקיר בשבת, ועוד נפקא מינה, וכן בסוגיות חזון וניעור, הרבה פרטים. היום ב"ה בכל מקום ומקום יש ישיבות בין הזמנים, ובחורים יושבים ולומדים, אשריהם! ומתחילים קצת יותר מאוחר, לא מקפידים עליהם, אבל יושבים ולומדים חברותות. אבל אז לא היו ישיבות בין הזמנים, והיינו עצמאיים, ולמדתי עם בחור אחד - שהיום הוא תלמיד חכם - חזון עובדיה על הסדר.